

Валентин КОВАЛЬОВ,
практичний психолог,
Анатолій ПАСІЧНИК,
викладач предмету
«Правила дорожнього руху»
Житомирського професійного
політехнічного ліцею

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СИТУАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

В статті розглядається технологія ситуаційного навчання та роль навчальних ситуацій у формуванні освітнього середовища; також розглядаються методи, прийоми, технології та інструменти реалізації ситуаційного навчання.

Ключові слова та поняття: ситуаційне навчання, навчальна ситуація, кейс-метод, проблемне навчання, коопероване навчання, диференційоване навчання, інтерактивне навчання, метод проєктів, ситуативні ігри та вправи.

Представлена тема має достатньо велику актуальність у сучасній освітній практиці з огляду на ряд причин, і не останньою з них є необхідність зміни підходів до навчання. Сучасні вимоги до освіти вимагають переходу від традиційного викладацько-центрованого навчання до активного підходу, зорієнтованого на здобувача/здобувачку освіти. Використання практичних ситуацій дозволяє створювати умови для розвитку самостійності, критичного мислення та творчості здобувачів/здобувачок освіти. Окрім того, використання в освітньому процесі сучасних технологій відкриває безмежні можливості – електронні платформи, віртуальні лабораторії та інтерактивні вправи можуть ефективно інтегруватися в педагогічні ситуації для покращення освітнього процесу.

Сучасний світ вимагає від людини не лише знань, а й умінь застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях. Розв'язання певних ситуацій допомагає створити умови для розвитку ключових компетентностей, таких як комунікація, співпраця, критичне мислення та розв'язання проблем.

Мета статті полягає у дослідженні концепції ситуаційного навчання як ключового елемента сучасних педагогічних технологій, аналізі та вивченні ролі навчальних ситуацій у освітньому процесі та їх впливу на формування освітнього середовища та результативність навчання.

Завданнями даної статті є розгляд методів та прийомів ситуаційного навчання, включаючи кейс-метод, проблемне навчання, метод проєктів тощо; дослідження теоретичних аспектів використання ситуацій у освітньому процесі; вивчення технологій та інструментів, що допомагають створювати ефективні ситуації, включаючи використання інформаційних технологій; прогноз ефективності використання ситуативного навчання.

Отже, проведемо певний аналіз наукової літератури відповідно до теми, а також сформулюємо висновки щодо ролі ситуацій у освітньому процесі та їх впливі на якість навчання та розвиток здобувачів/здобувачок освіти.

Об'єктом нашого вивчення є ситуація в освітньому процесі, яка створюється педагогом/педагогинєю для досягнення певних освітніх цілей та завдань. *Предметом* вивчення є роль ситуації в якості дидактичної одиниці технології ситуативного навчання.

Це означає, що увагу спрямовано на аналіз методів та прийомів створення певних ситуацій, їх вплив на процес навчання та розвиток здобувачів/здобувачок освіти, а також ефективність використання таких ситуацій у практиці освітнього процесу.

Однією з основних тенденцій у підготовці сучасних фахівців є наближення навчання до змісту професійної діяльності. Як показує практика, найбільш оптимальним є використання з цією метою практичних ситуацій. Це допомагає інтегрувати теоретичні та прикладні аспекти професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців. Оскільки у психологічній та педагогічній літературі використовують різні підходи до використання ситуаційного навчання, необхідно виділити ті його характеристики, що будуть забезпечувати розвивальний ефект навчання [3].

Незважаючи на широке використання навчальних ситуацій, вчені по-різному визначають їх роль і значення. У більшості випадків роботу з навчальними ситуаціями розглядають як метод навчання (О. Матвієнко, О. Сидоренко, В. Чуба); засіб підвищення ефективності навчання (О. Березюк, Л. Буркова, О. Матвієнко), об'єкт системного аналізу (В. Семиченко, Ю. Швалб), предмет експертизи (Ю. Швалб). Так, О. Матвієнко обґрунтовує їх застосування як «методу конкретних... ситуацій» [7]. Розробники методу ситуаційного навчання (або кейс-стаді) схильні розглядати його з ґносеологічної точки зору як «метод активного навчання, внаслідок застосування якого досягається розуміння досліджуваного предмета...» [11, с. 33]. Разом із тим метод, як спосіб, шлях досягнення мети, все таки більшою мірою відображає процесуальну сторону, а точніше – спосіб взаємодії між педагогом та здобувачем/здобувачкою освіти. Щодо змісту навчального матеріалу, то він або зовсім не представлений в описі методу, або йому дана тільки загальна характеристика. Тому роботу з конкретними ситуаціями в межах технології розвивального навчання варто розглядати як вид роботи.

Особливості професійного мислення проявляються якраз через смисл професійної діяльності, прямо чи опосередковано він буде представлений в кожній ситуації. Насамперед, робота педагога/педагогині має мати смислове навантаження, яке б могло утримувати безпосередню мотивацію та слугувати орієнтиром для професійного розвитку. Так, В. Семиченко вважає, що професійний розвиток «вбирає в себе всі конструктивні зміни, які збільшують можливість людини у виконанні професійної діяльності» [10, с. 54]. Йде мова про незворотні, спрямовані зміни, які мають системний характер.

Поняття «ситуація» широко використовується в науковому апараті сучасної психології і педагогіки. У деяких випадках під ситуацією розуміють тільки сукупність зовнішніх обставин, що визначають спосіб і протікання деякої діяльності. Проте скорше ситуація – це просторово-часова характеристика буття суб'єкта. Ситуацію визначають як сукупність всіх умов – зовнішніх і внутрішніх, об'єктивних і суб'єктивних, які детермінують в даний момент життєдіяльність людини. У ситуаціях відбиваються різні типи взаємодії людини з різними сторонами навколишньої дійсності: відносини людини з предметним світом (об'єктно-суб'єктивні відносини) і відносини між людьми (суб'єкт-суб'єктні). Перші ситуації умовно називають предметними ситуаціями, а другі – соціальними.

Освітня ситуація виникає не випадково, а створюється цілеспрямовано. Дидактичний процес – це цілеспрямовано створювана динаміка ситуацій навчання. Аналіз психолого-педагогічної літератури, присвяченої ситуаціям, які мають місце у педагогічному процесі, показав, що не існує загально-визначеної класифікації таких ситуацій. Проте можна визначити певний набір ознак, за якими можна визначити різні типи цих ситуацій. Наприклад:

– за місцем виникнення і протікання (на уроці, поза уроком, на вулиці, вдома тощо);

- за ступенем проєктивності (навмисно створені, природні, стихійні, спроектовані);
- за ступенем оригінальності (стандартні, нестандартні, оригінальні);
- за ступенем керованості (жорстко задані, некеровані, керовані);
- за складом учасників (здобувач/здобувачка освіти-здобувач/здобувачка освіти, здобувач/здобувачка освіти-викладач/викладачка тощо);
- за закладеними протиріччями (конфліктні, безконфліктні, критичні);
- за педагогічною спрямованістю (виховні, проблемні, навчальні тощо).
- за характером (дисциплінарні, міждисциплінарні, загальнонаукові).

У психолого-педагогічних джерелах серед ситуацій, що виникають у педагогічному процесі, виділяються також виховні та дидактичні ситуації. За визначенням Олефіренко Н.В. та Андрієвської В.М. [8, с. 163], дидактичну ситуацію складають дидактичні умови становлення навчальної діяльності здобувача освіти, які свідомо проєктуються педагогом і реалізуються у освітньому процесі. Дидактичні ситуації мають у собі виховні аспекти, але педагогу не обов'язково використовувати їх у навчанні. Відповідно до характеру пізнавальної діяльності здобувачів/здобувачок освіти дидактичні ситуації поділяють на: репродуктивні, які передбачають діяльність виконавчого характеру; продуктивні ситуації відтворюються на основі реконструктивної активності, яка передбачає не тільки відтворення певних знань умінь та навичок, але й вибір способів діяльності, використання здобутих знань, прийомів дій в інших ситуаціях; творчі ситуації вимагають розв'язання деякого діалектичного протиріччя, що пов'язано з пошуком нового методу, прийому, засобу діяльності.

Навчальна ситуація – це спеціально створена обстановка, у якій відбувається педагогічний процес, спрямований на досягнення конкретних цілей навчання, виховання чи розвитку особистості здобувачів/здобувачок освіти. Ця обстановка може бути різноманітною, від класичного уроку в класній кімнаті до позакласних заходів, проєктів, групових дискусій тощо.

Основні характеристики навчальної ситуації включають:

- цілі та завдання (навчальна ситуація має чітко визначені цілі та завдання, які педагогу/педагогині необхідно досягти під час проведення уроку або іншого навчального заходу);
- зміст (це те, що вивчається або дискутується під час навчальної ситуації; зміст може включати навчальний матеріал, цінності, навички, соціальні норми тощо);
- методи та прийоми (це може включати лекції, демонстрації, діалоги, групову роботу, індивідуальну роботу тощо);
- учасники (навчальна ситуація включає педагога/педагогиню та здобувачів/здобувачок освіти, а також може включати інших учасників, таких як батьки, гості, експерти тощо);
- оцінювання (навчальна ситуація може передбачати оцінювання навчальних досягнень здобувачів/здобувачок освіти для забезпечення їхнього прогресу та визначення ефективності освітнього процесу).

Ситуаційне навчання відіграє важливу роль в сучасному освітньому процесі через свою спроможність стимулювати активність, самостійність та критичне мислення здобувачів/здобувачок освіти. Ось деякі ключові аспекти ролі ситуаційного навчання:

1. Стимулювання інтересу та мотивації. Ситуаційне навчання часто базується на реальних або життєвих ситуаціях, що робить освітній процес цікавішим та змушує здобувачів/здобувачок освіти бути більш зацікавленими в здобутті знань.

2. Розвиток навичок вирішення проблем. Ситуаційне навчання надає здобувачам/здобувачкам освіти можливість зустрічати та вирішувати реальні проблеми, що допомагає розвивати їхні аналітичні та креативні здібності.

3. Сприяння активному навчанню. У ситуаціях, де здобувачі/здобувачки освіти взаємодіють і вирішують завдання, навчання стає активним та ефективним. Молодь учиться, спілкуючись, вирішуючи проблеми та досліджуючи нові концепції.

4. Розвиток соціальних навичок. Ситуаційне навчання сприяє розвитку співпраці, комунікації та співробітництва серед здобувачів/здобувачок освіти, що є важливим для успішного функціонування у сучасному суспільстві.

5. Застосування знань у реальних ситуаціях. Одним з головних принципів ситуаційного навчання є набуття навичок та знань, які можна застосовувати в реальних життєвих ситуаціях, що робить навчання більш практичним та корисним.

Методи та прийоми ситуаційного навчання

Ситуативне навчання передбачає використання різноманітних методів та прийомів для створення ситуацій, які наближаються до реальних життєвих, а саме:

- кейс-метод, або вивчення реальних або фіктивних кейсів, які передбачають аналіз ситуації, виявлення ключових проблем та прийняття обґрунтованих рішень;
- рольові ігри, коли здобувачі/здобувачки освіти грають ролі реальних або уявних персонажів у вигаданій ситуації, що дозволяє їм відчувати імпровізацію та взаємодію в реальному часі;
- симуляції з використанням комп'ютерних програм або ігрових середовищ для моделювання реальних ситуацій, де здобувачі/здобувачки освіти можуть експериментувати та вирішувати проблеми;
- проектна робота, під час якої здобувачі/здобувачки освіти працюють над конкретними проектами або завданнями, які вимагають застосування їхніх знань та навичок у практичних ситуаціях;
- ділові ігри з метою створення ігрових ситуацій, які моделюють реальні бізнес-процеси або ситуації, щоб навчити здобувачів/здобувачок освіти стратегічному мисленню та управлінським навичкам;
- відкрите обговорення з метою створення обстановки, де здобувачі/здобувачок освіти можуть висловлювати свої думки, аргументувати свої погляди та обговорювати проблеми з іншими учасниками освітнього процесу;
- практичні вправи, які дозволяють здобувачам/здобувачкам освіти випробувати свої знання та навички у реальних сценаріях.

Ці методи та прийоми можуть бути використані окремо або в поєднанні з іншими підходами до навчання для досягнення максимальної ефективності.

Кейс-метод є одним із найпоширеніших методів ситуаційного навчання, особливо в бізнес-освіті та менеджменті. Він полягає у вивченні конкретних ситуацій, які можуть виникнути у реальному житті, а потім здобувачі/здобувачки освіти аналізують ці кейси, розвивають стратегічне мислення та приймають управлінські рішення.

Основними характеристиками кейс-методу є: реалістичність (кейси базуються на реальних подіях або ситуаціях); аналіз (здобувачі/здобувачки освіти аналізують кейси, визначають ключові проблеми, шукають можливі рішення та оцінюють їх ефективність); дискусія (кейс-метод часто передбачає групову дискусію, де здобувачі/здобувачки освіти обмінюються думками, аргументують свої погляди та вчаться взаємодіяти один з одним); розвиток критичного мислення (кейс-метод сприяє розвитку критичного мислення, оскільки здобувачі/здобувачки освіти змушені аналізувати складні ситуації та приймати обґрунтовані рішення); застосування теорії до практики (кейси дають можливість здобувачам/здобувачкам освіти застосовувати теоретичні знання до реальних ситуацій, що допомагає їм краще зрозуміти матеріал та його практичне значення).

Кейс-метод є ефективним інструментом для навчання, оскільки він сприяє активному навчанню, розвитку аналітичних навичок та сприяє формуванню компетентних фахівців у своїй галузі.

Проблемне навчання є одним із методів ситуативного навчання, оскільки воно базується на створенні ситуацій, де здобувачі/здобувачки освіти зіткнулися з реальними або уявними проблемами та зобов'язані будуть шукати шляхи їх вирішення. Основні принципи проблемного навчання включають: активне навчання (здобувачі/здобувачки освіти активно займаються пошуком рішень для конкретних проблем, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу); стимулююче середовище (ситуації, в яких виникають проблеми, створюють стимулююче навчальне середовище, що підвищує зацікавленість здобувачів/здобувачок освіти); критичне мислення (здобувачі/здобувачки освіти навчаються аналізувати проблеми, розуміти їх природу та шукати ефективні рішення); колаборативне навчання (часто проблемне навчання включає роботу в групах, де здобувачі/здобувачки освіти можуть обмінюватися ідеями та допомагати один одному вирішувати проблеми); застосування знань (здобувачі/здобувачки освіти застосовують свої знання та навички для розв'язання реальних або уявних проблем, що сприяє їх засвоєнню та розвитку).

Проблемне навчання може бути використане у різних сферах освіти (заклади загальної середньої освіти, заклади професійної (професійно-технічної) освіти, заклади фахової передвищої освіти, заклади вищої освіти) і дозволяє здобувачам/здобувачкам освіти розвивати перераховані вище навички.

Метод проєктів також є ефективним методом ситуативного навчання. Він передбачає вивчення конкретної теми або проблеми через активну участь здобувачів/здобувачок освіти у процесі створення проєкту, який може бути зорієнтованим на розв'язання певної проблеми, створення продукту чи послуги, аналіз даних тощо.

Основні принципи методу проєктів як методу ситуативного навчання включають зацікавленість здобувачів/здобувачок освіти (вони залучені до освітнього процесу через реальні проєкти, що сприяє їх мотивації), активне навчання (здобувачі/здобувачки освіти активно займаються плануванням, виконанням та оцінкою проєкту, що дозволяє їм використовувати свої знання на практиці), розвиток навичок (здобувачі/здобувачки освіти розвивають навички співпраці, критичного мислення, проблемного вирішення та комунікації, які є важливими в сучасному світі), практичне застосування знань (здобувачі/здобувачки освіти застосовують теоретичні знання до практичних завдань та ситуацій, що допомагає їм зрозуміти матеріал глибше та здійснити перехід від теорії до практики), реалізацію проєкту (здобувачі/здобувачки освіти мають можливість побачити результати своєї роботи у вигляді завершеного проєкту або продукту, що сприяє їхньому відчуттю досягнень та самодостатності).

Метод проєктів створює стимулююче освітнє середовище, де здобувачі/здобувачки освіти можуть ефективно застосовувати свої знання та навички у реальних ситуаціях, що робить його дуже ефективним для розвитку компетентностей.

Ситуативні ігри та вправи є ефективними методами та прийомами ситуативного навчання. Вони базуються на створенні ситуацій, які наближені до реальних життєвих сценаріїв, де здобувачі/здобувачки освіти мають можливість випробувати свої знання та навички у практичних умовах. Наведемо кілька прикладів ситуативних ігор та вправ:

- рольові ігри (здобувачі/здобувачки освіти виконують ролі реальних чи уявних персонажів у сценаріях, що відображають певні ситуації);
- подорож у часі (здобувачі/здобувачки освіти уявно переносяться в минуле або майбутнє та вирішують завдання або проблеми, які відповідають цьому часовому контексту);
- симуляції (використання комп'ютерних програм або інтерактивних ігор для моделювання реальних ситуацій);

- казкові ситуації (створення казкових ситуацій, в яких здобувачі/здобувачки освіти мають вирішувати проблеми чи завдання, що відповідають конкретному сюжету);
- експерименти та вправи (проведення різноманітних практичних вправ, які відображають реальні ситуації).

Ці методи та прийоми допомагають здобувачам/здобувачкам освіти не лише засвоювати теоретичні знання, а й розвивати навички співпраці, комунікації, критичного мислення та прийняття рішень у реальних ситуаціях.

Педагогічні технології для створення навчальних ситуацій

Педагогічні технології використовуються для створення педагогічних ситуацій, які сприяють ефективному навчанню та розвитку здобувачів/здобувачок освіти. Такими технологіями є, зокрема, проблемне навчання, коли здобувачі/здобувачки освіти вирішують реальні або уявні проблеми, що стимулює їх активність та критичне мислення; коопероване навчання, коли здобувачі/здобувачки освіти працюють у групах для вирішення завдань або проєктів, співпрацюючи та взаємодіючи один з одним; диференційоване навчання, коли педагоги/педагогині створюють індивідуалізовані завдання та матеріали, що відповідають потребам кожного здобувача/здобувачки освіти; інтерактивне навчання з використанням різноманітних методів, таких як дебати, рольові ігри, інтерактивні вправи тощо, для активного залучення здобувачів/здобувачок освіти до освітнього процесу; проєктне навчання, коли здобувачі/здобувачки освіти працюють над конкретними проєктами або завданнями, що дозволяють застосовувати їхні знання та навички у практичних ситуаціях; створення ситуацій, які максимально наближені до реальних життєвих сценаріїв, де здобувачі/здобувачки освіти можуть застосовувати свої знання та навички у реальних умовах.

Використання *інтерактивних методів навчання* є ефективною педагогічною технологією для створення педагогічних ситуацій, які сприяють активному залученню здобувачів/здобувачок освіти до процесу навчання. Ці методи дозволяють створити стимулююче освітнє середовище, де здобувачі/здобувачки освіти взаємодіють один з одним та з педагогом/педагогинею, розвивають критичне мислення та здібності, сприяють усвідомленню матеріалу та практичному застосуванню знань. Основними інтерактивними методами навчання є: групова робота, під час якої здобувачі/здобувачки освіти поділяються на групи та працюють разом над вирішенням завдань чи проєктів (сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці та взаємодопомоги); дебати, коли здобувачі/здобувачки освіти обговорюють певне питання чи проблему, виражають свої думки та аргументують їх (сприяє розвитку критичного мислення, вміння висловлювати свої погляди та слухати аргументи інших); круглі столи, де здобувачі/здобувачки освіти обговорюють певне питання або проблему, завчасно ознайомившись з основною сутністю проблематики (сприяє створенню відкритої дискусії та обміну думками між учасниками); використання інформаційно-комунікаційних технологій, комп'ютерних програм, чатів, месенджерів, інтерактивних дошок тощо для залучення здобувачів/здобувачок освіти до активного навчання та створення навчальних ситуацій.

Використання інтернет-ресурсів та відеоматеріалів є потужною педагогічною технологією для створення різноманітних педагогічних ситуацій, які сприяють активному навчанню та залученню здобувачів/здобувачок освіти до освітнього процесу. Наведемо кілька способів використання цих ресурсів:

- відеоуроки з використанням відеоматеріалів для пояснення складних концепцій чи демонстрації процесів дозволяє здобувачам/здобувачкам освіти візуалізувати матеріал та краще зрозуміти його;
- онлайн-курси з використанням онлайн-ресурсів та платформ для навчання (наприклад, Prometheus, Ed-Era тощо), що надають доступ до високоякісних навчальних матеріалів та вправ;

- вебінари та онлайн-лекції, де педагоги/педагогині можуть виступати з поясненнями, демонстраціями та обговореннями зі здобувачами/здобувачками освіти, зокрема, під час дистанційного навчання;
- мультимедійні презентації з використанням відео-, аудіо-, текстових та графічних матеріалів для ілюстрації навчального матеріалу;
- соціальні мережі та форуми для обговорення тем, обміну думками та досвідом між учасниками освітнього процесу;
- інтерактивні вправи та завдання на основі відеоматеріалів для залучення здобувачів/здобувачок освіти до активного навчання та самоперевірки;
- віртуальні екскурсії та подорожі за допомогою відеоматеріалів для поглиблення знань здобувачів/здобувачок освіти та їхнього емоційного залучення.

Зазначені вище методи дозволяють педагогам/педагогиням створювати захоплюючі та ефективні педагогічні ситуації, які стимулюють навчання та розвиток здобувачів/здобувачок освіти. Використання Інтернет-ресурсів та відеоматеріалів робить навчання більш доступним, цікавим та ефективним.

Організація групової роботи та дискусій є важливою педагогічною технологією для створення стимулюючих педагогічних ситуацій, які сприяють активному залученню здобувачів/здобувачок освіти до процесу навчання. Етапами цієї діяльності є наступні: формування груп залежно від завдань, цілей навчання, рівнів знань та навичок здобувачів/здобувачок освіти, різноманітність складу груп може стимулювати взаємодопомогу та взаємонавчання; постановка групових завдань, які можуть включати розв'язання проблем, аналіз кейсів, створення проєктів тощо; стимулювання співпраці, коли педагоги/педагогині можуть створювати ситуації, що сприяють співпраці в групах, такі як використання групових завдань, обмін досвідом та розподіл ролей; проведення дискусій з певних тем чи проблем, обговорення різних поглядів та аргументація своїх думок; взаємоперевірка та оцінювання роботи одне одного; фасилітація, коли педагоги/педагогині можуть виступати в ролі фасилітаторів, які сприяють співпраці та взаємодії в групах, а також допомагають вирішувати конфлікти та проблеми; рефлексія після завершення групової роботи чи дискусії, коли здобувачів/здобувачок освіти можуть аналізувати свої досягнення та вчитися на своїх та чужих помилках.

Висновки

Розробники ситуаційної методики навчання виділили п'ять основних критеріїв для визначення «вартісної ситуаційної вправи»:

1. Педагогічна користь. Для того, щоб її визначити, розробнику необхідно дати відповідь на три питання: яку навчальну функцію виконує ситуаційна вправа; які проблеми пов'язані з цією ситуацією; чи ці проблеми вирішуються вже існуючими ситуаційними вправами.

2. Провокування конфліктів. В описі ситуації має міститися суперечність, що є сутністю обговорення.

3. Необхідність приймати рішення. Найбільш ефективною для навчання є ситуація, яка заставляє здобувачів/здобувачок освіти приймати рішення. Так змінюється їх позиція з пасивного спостерігача до головної особи, відповідальної за власний вибір.

4. Можливість узагальнення. Попри свою унікальність, ситуаційна вправа має бути придатною до узагальнення, тобто давати відповідь на широке коло проблем.

5. Лаконічність. У процесі обговорення та осмислення ситуації необхідно піднятися до високого рівня абстракції (в даному випадку принципів менеджменту та аналізу) [11, с. 123–129]. Найбільша перевага застосування ситуацій в тому, що вони найбільш цілісно і системно відображають реальність, те середовище, в якому людині необхідно активно діяти: аналізувати, робити висновки, приймати рішення, розв'язувати справжні, а не вигадані професійні задачі. Таким чином, процес навчання і майбутня професійна діяльність стають максимально наближеними, оскільки вимагають виконання однакових професійних дій в умовах, схожих за своєю природою. Як правило, для роботи

з майбутніми фахівцями використовують ситуації, що максимально конкретизовані. Оскільки в даному випадку вони виконують дидактичні функції, варто характеризувати їх насамперед як навчальні. Таким чином, навчальні ситуації у технології розвивального навчання мають бути професійними за своїм змістом. Цю ідею підтримують розробники ситуаційної методики навчання, які вважають, що ситуаційна вправа «повинна будуватися на реальних подіях, у центрі яких перебуває особа, що приймає рішення» [11, с. 120]. Цінність таких ситуацій (це може бути одна ситуація) в тому, що на них можна показати логіку розгортання психологічної структури навчальної діяльності (навчально-пізнавальні мотиви, навчальна задача, навчальні операції, дії контролю та оцінки). В результаті роботи педагог/педагогиня може засвоювати способи дій і переносити на інші ситуації, де можна діяти за тією ж логікою. Разом з тим, використання тільки ситуацій, які максимально конкретизовані, є непродуктивним. Чим конкретніша ситуація, тим менша її цінність у контексті спеціально організованого навчання та можливостей професійного розвитку. Її аналіз може обмежуватися звичними кліше, некритичним (стереотипним) розглядом дій педагога/педагогині та здобувачів/здобувачок освіти, відносин тощо. Тому важливо добирати навчальні ситуації, що максимально дають змогу виявити, як педагог розгортає діяльність, відрефлексувати, вербалізувати, перевести результати рефлексивних дій на нову професійну лексику, новий алгоритм дій.

Отже, ситуації мають бути не надто близькими до досвіду людини. Найбільш прив'язаними до нього є ті випадки, коли характеризують конкретну діяльність. На перший погляд це дуже близькі та зрозумілі для здобувачів/здобувачок освіти процеси, явища, їх сутність. Але вони не містять розвивального потенціалу, не провокують до переосмислення змісту професійної діяльності. Тому для розгляду можна використовувати ситуації професійні за змістом, але з суміжних дисциплін. Дещо схожу думку висловлюють розробники ситуаційної методики навчання, які вважають: «Якщо історія справді достатньо багата на вартісні подробиці, з неї неминуче постане чимало цікавих проблем» [11, с. 124]. Таким чином існує наступна закономірність у доборі змісту ситуації: чим дрібнішими, ізольованими є випадки, тим менша їх вартість, оскільки вони не дають можливість бачити процес у цілості.

Як окрему групу можна виділити ситуації з недостатньою кількістю даних або зайвими даними. Це можуть бути професійні за змістом ситуації, з яких важко вибрати дані для формулювання задачі, оскільки в описі на них прямо не вказано. Фактично навмисно створюється ситуація в якій відбувається дискредитація досвіду професійної діяльності. Для вирішення цієї ситуації, переведення її в задачу, здобувачу/здобувачці освіти необхідно відрефлексувати (думання про свої думки) та вийти на загальні алгоритми, тобто загальні способи вирішення проблеми, а не конкретні дії в межах методики. Тобто здобувачів/здобувачок освіти необхідно вчити думати, можливо навіть в іншій логіці. Опанувавши її, здобувач/здобувачка освіти зможе перенести це в професійну діяльність. Основна сутність цієї категорії ситуацій в тому, що в їх змісті присутня не стільки пряма дія педагога/педагогині щодо здобувача/здобувачки освіти, скільки аналіз того, як думали інші, коли діяли. В результаті їх застосування є можливість виявити нову інформацію про поведінку об'єкта, взаємозв'язки й закономірності, які неможливо виявити, аналізуючи їх в інший спосіб. Так, В. Семиченко вважає, що зміст моделі у найзагальнішому вигляді охоплює: цілі, мотиви, об'єкти, суб'єкти, взірці, умови, засоби, результати і корекцію [9, с. 294–295]. Як одне з завдань – передбачити різні (можливі) варіанти розгортання дій, вирішення ситуацій, якщо на попередньому етапі роботи виявилось, що здобувач/здобувачка освіти її розуміє.

Зрештою, у кожного сучасного педагога/педагогині має бути сформована власна концепція діяльності у вузькому розумінні цього слова. Так, І. Зязюн вважає, що «інтеграція педагогічної теорії і практики в індивідуально-особистісному досвіді при випереджувальній ролі теоретичного знання» є одним із принципів підготовки педагога/педагогині [4]. Розширення його меж (маємо на увазі теоретичне знання) також

пов'язане з психологізацією навчально-виховного процесу. Це спонукає педагога орієнтуватися на те, що представлено в логіці психологічної науки, але частково є предметом його професійної діяльності, або, як зауважує Г. Балл, «з урахуванням психологічних вимог до неї» [2, с. 60]. До таких ситуацій можна віднести й ті, що допомагають виходити на найбільш загальні алгоритми професійних дій, а не окремі дії. У їх змісті має міститися достатньо інформації для того, щоб перейти від констатації фактів (що робили) до аналізу самого процесу та пошуку загальних закономірностей: як думати, щоб зрозуміти, як діяти.

Підсумуємо. Перш за все, ситуативне навчання забезпечує практичне застосування знань. Замість традиційного заучування теорії, здобувачі/здобувачки освіти отримують можливість випробувати свої знання в реальних сценаріях. Це дозволяє їм краще розуміти і усвідомлювати матеріал, розвивати навички, необхідні для вирішення практичних завдань у майбутньому, підвищує їхню мотивацію та поглиблює засвоєння матеріалу.

Друге: ситуативне навчання сприяє розвитку критичного мислення та проблемного мислення. Шляхом конфронтації з реальними або симульованими ситуаціями здобувачі/здобувачки освіти навчаються аналізувати складні ситуації, оцінювати альтернативи та важливість тієї чи іншої інформації, розробляти стратегії та шукати вирішення проблем.

Третє: ситуативне навчання готує здобувачів/здобувачок освіти до реальних життєвих ситуацій, сприяє розвитку практичних навичок та компетенцій, які є необхідними для успішної кар'єри в сучасному світі. Ці навички не лише корисні у навчальному середовищі, але і необхідні для успіху в кар'єрі та в особистому житті.

Нарешті, ситуативне навчання підвищує мотивацію. Здобувачі/здобувачки освіти більше зацікавлені у навчанні, оскільки бачать конкретний зв'язок між тим, що вони вивчають, та тим, як це може застосовуватися у реальному житті.

Однак існують і виклики, пов'язані із застосуванням ситуативного навчання. Наприклад, підготовка та проведення симуляцій може бути часо- та ресурсозатратним процесом. Також необхідно враховувати, що не всі однаково реагують на цей підхід, тому важливо забезпечити різноманітність методів навчання для задоволення потреб здобувачів/здобувачок освіти з різними особистісними характеристиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байдюк Любов Миколаївна. Педагогічна ситуація як первинна дидактична одиниця використання ситуаційних завдань. PhD Thesis. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/92-suchasni-tekhnologiyi-rozvytku-profesiynoyi-maysternosti-maybutnikh-uchyteliv-24-zhovtnia-2019-roku/302-pedagogichna-situatsiya-yak-pervinna-didaktichna-odinitysya-vikoristannya-situatsijnikh-zavdan> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Балл Г. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи*: зб. наук. праць / за ред. І.А. Зязюна і Н.Г. Ничкало. Київ, 2003. С. 51-61.
3. Барабаш О.Д. Педагогічні ситуації як елемент технології розвивального навчання учителів у післядипломній освіті. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2014.II (14), Issue , 27: P.11-15.*
4. Зязюн І.А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. 2005. URL: Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7596/97/> (дата звернення: 10.12.2024).
5. Коберник О.М. Проектна технологія та її застосування в освітньо-виховному процесі навчального закладу. 2016. URL: Режим доступу: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/6456> (дата звернення: 10.12.2024).
6. Копаниця К.В. «Роль та місце навчально-педагогічної ситуації в освітньому середовищі». *Збірник наукових праць «Педагогічні науки», №43 (2006). С. 98-102.*

7. Матвієнко О.В. Метод конкретних педагогічних ситуацій / за ред. В.І. Бондаря. Київ : Українські пропілеї, 2001. 298 с.
8. Олефіренко Н.В., Андрієвська В.М. Особливості проектування дидактичних ситуацій у навчанні молодших школярів за допомогою комп'ютера. *Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка*, №4 (84) квітень 2005. С.162-166.
9. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. / В.А. Семиченко. Київ : Вища школа, 2004. 335 с.
10. Семиченко В.А. Проблема особистісного розвитку й саморозвитку в контексті неперервної професійної освіти. *Науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України*. 2010. № 2 (67). С.46-57.
11. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / упор. О. Сидоренко, В. Чуба. Київ : Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.

